

Sakupljanje podataka za jedne i druge oblike sigurno bi potvrdilo da su oblici *vrsta*, *vrste* češći. Potvrde u građi dviju Matice pokazuju da hrvatski pisci upotrebljavaju oba lika i obje deklinacije, ali je broj potvrda za *vrsta*, *vrste* ipak veći. Srpski je pisci upotrebljavaju u pretežnoj većini, ali je zanimljivo da se i u njih nađe *vrst*, *vrsti*. Na temelju toga u Rječniku je dviju Matice izrazita prednost dana oblicima *vrsta*, *-e*, premda prikaz nije baš najbolji, pogotovu kad su obje potvrde za *vrst* pogrešne. Već sam napomenuo da prof. Jonke nije napisao »štrapaci svake vrsti«, kako je u Rečniku Matice srpske, nego »štrapaci svake vrste«.¹ Ni za primjer Mihaila Petrovića »Svaka od tih dviju vrsti larva... nađe [se] u slatkim vodama« nije sigurno da je potvrda za *vrst*. Tu je oblik *vrsti* zapravo neutralizacija dviju deklinacija (u istom rječniku piše da je od *vrsta* gen. mn. *vrstā* i *vrstī!*), pa bi se sa sigurnošću moglo odrediti što taj oblik zapravo potvrđuje tek kad bi se ostalim oblicima pokazalo koju deklinaciju Petrović zapravo upotrebljava.

A kad je već o tome riječ, upozorit ću na krive podatke koje iznosi Stevanović kad govori o jeziku kritičara Matičinih rječnika. On piše: »Recenzenti gdekad pišu dvema obličkim varijantama i u oblasti promene imenica. Dvojica od njih (opet Babić i Katičić) imenicu *vrsta* menjaju po obrascu imenice *žena* (*vrsta-vrste-vrsti* itd.); za onu

drugu dvojicu ova se imenica menja po obrascu promene imenica tipa *stvar* (*vrst-vrsti... kao stvar-stvari...*)«² Ti podaci upućuju na zaključak o podjednakoju upotrebi, tj. kao da od četvorice hrvatskih pisaca dvojica lingvista upotrebljavaju *vrsta*, *-e*, a dvojica, jedan lingvist i jedan književnik, *vrst*, *-i*. Međutim stvarni je odnos drugačiji. Ladan u svom članku nema ni jednih oblika, a Brozović ima oboje: *te vrsti* (str. 26, red 5. i 20), *biljnih i životinjskih vrsta* (str. 28, bilj. 8). Odnos nije dakle 2 : 2, nego 2,5 : 0,5.

I još jedan razlog, morfološki, govori u prilog *vrsta*, *-e*. Naime s promjenom te imenice po tipu *žena* nema nikakvih problema, osim onih koji vrijede za čitavu a-deklinaciju (nastavci u gen. mn.). Svi oblici imenice *vrst* nisu jednako obični ni česti. Kad bismo odabrali *vrst*, imali bismo neprestano prodiranje oblika imenice *vrsta* i po tome stalan problem i u praksi i u gramatičkom prikazu te pojave. Tu misao potkrepljuje i jedna potvrda u kojoj pisac u istoj rečenici ima obje deklinacije: »treba pustiti pero neka ide po hartiji: vrsti za vrstom dolaziće same« (Ljubomir Nenadović).

Ti podaci djelomično ispravljaju Rožičevu i Maretićevu tvrdnju o imenici *vrst* kao kajkavizmu, ali opet sliku ne mijenjaju tako da bismo zaključili kako dosadašnju hrvatsku normu treba mijenjati, pogotovu kad je izrečena u vrlo blagu obliku.

Stjepan Babić

OSVRTI

VOZNI RED, A NE RED VOŽNJE

U Maretićevoj Gramatici ima nekoliko pravila koja nas upućuju kad treba upotrijebiti posvojni genitiv, a kad posvojni pridjev:

»518. a) Posvojni se genitiv često može

ili upravo mora se zamijeniti posvojnim pridjevom, na pr. mnogo je običnije: vidio sam kuću *Petrovu* ili krunu *carsku* negoli: kuću *Petra*, krunu *careva*.«

»c) Od kojih se imenica može načiniti posvojni pridjev, od njih je pridjev običniji, negoli je genitiv...«¹

¹ Kritika 5/69, str. 137, bilj. 29.

² Letopis MS, 1/69, str. 99.

Pravila su prilično jasna, ali sve što Maretić na tome mjestu iznosi može biti nejasno onome tko se ne želi upuštati u smisao svih pojedinosti, nego traži jednostavno pravilo. Njemu je boljce da se posluži Brabec-Hraste-Živkovićevom Gramatikom. U njoj je pravilo o tome rečeno ovako:

»Umjesto prisvojnih pridjeva ne valja bez potrebe uzimati genitiv imenice kad uz nju nema dodatka.

Ne valja:	već treba:
<i>omladina Zagreba</i>	<i>zagrebačka omladina</i>
<i>šume Bosne</i>	<i>bosanske šume</i>
<i>rafali mitraljeza</i>	<i>mitraljeski rafali</i>
<i>utjecaj Byrona</i>	<i>Byronov utjecaj</i>
<i>vrata kuhinje</i>	<i>kuhinjska vrata</i> ²

Unatoč tako jasnim pravilima naših gramatika u današnje nas vrijeme sve više zapljuskuju posvojni genitivi mjesto posvojnih pridjeva. Uzroka je tome više. Jedan je od njih utjecaj stranih jezika, dobrim dijelom i ruskoga. U ruskom je naime jeziku sasvim normalno Семья комиссара жила в Москве (obitelj komesara, mjesto komesarova obitelji). S valom poslijeratnih rusizama prodirao je i taj.

Drugi je uzrok političke prirode, a djelovao je gotovo u isto vrijeme. U izbjegavanju sintagmi *hrvatski narod, srpski narod* forsirale su se sintagme *narod Hrvatske, narod Srbije* pa se to širilo i na druge veze, npr. *Društvo književnika Hrvatske* mjesto *Društvo hrvatskih književnika, Nogometni savez Jugoslavije*, mjesto *Jugoslavenski nogometni savez*, kao *Jugoslavenski aerotransport* (možda samo zbog kratice JAT).

A postojali su i razlozi u samom jeziku. Kako pokazuje Maretić na spomenutom mjestu, takve je upotrebe bilo i prije, a kao uzor su mogli poslužiti i oni izrazi gdje imenica nema posvojnog pridjeva, kao *plamen svijeeće*, ili gdje zamjena pridjevom mijenja

značenje, kao *kutić smijeha, dan radosti, dan rada*. Stoga proširenje posvojnog genitiva nije bilo unošenje nove kategorije u naš jezik, nego samo čestotno povećanje jednog načina izražavanja na račun drugoga. Zbog toga mnogi nisu to proširenje ni osjetili kao narušavanje dotadašnjih odnosa u našem jeziku, nego su ga primili kao sasvim normalnu pojavu. Zato se kao normalno upotrebljava:

korita rijeka
klub omladine
dozvola uvoza
kondukteri tramvaja
festival djeteta (u Šibeniku)
skupština općine
Akademija nauka Makedonije

mjesto:

riječna korita
omladinski klub
uvozna dozvola
tramvajski kondukteri
dječji festival
općinska skupština
Makedonska akademija nauka
(znanosti).

Kako ti izrazi s genitivom posvojnim nisu normalni izrazi našega jezika, valja neprestano upozoravati na zastranjenja takve vrste.

Jedno je od njih i promjena izraza *vozni red* u *red vožnje*. U osnovi je to ista promjena, ali je djelovao poseban uzrok: jezična prevlast administrativnog središta. Jugoslavenske željeznice služile su uglavnom jednim jezičnim tipom kao svojim jezikom pa se zbog toga širio i *red vožnje* na račun *voznoga reda* (odatle i zagrebačkom ŽTP odsjek za izradu reda vožnje). No unatoč tome vozni je red u općoj upotrebi dugo odolijevao, čak i na samim knjigama voznog reda. Dok su se tiskale u Zagrebu, tako su

¹ Gram. i stil., Zgb, 1931, str. 485.

² Gram. hs. jezika, Zgb, 1963, str. 223.

se i zvale. Kad je monopol na tiskanje uzela samo Direkcija Jugoslovenskih železnica¹ u Beogradu, nestali su *vozni redovi* pa su i knjižice koje su figurirale kao izdanja zagrebačkih poduzeća imale samo *red vožnje*. Tako je silom administrativne prevlasti poremećeno uobičajeno izražavanje u hrvatskom jeziku. Sad je, čini se, taj monopol nešto popustio, ali je poremećaj ostao. Imam pred sobom izdanje zagrebačkog Generalturista. Na naslovnoj strani pravilno piše VOZNI RED, ali na prvoj i drugoj TURISTIČKI RED VOŽNJE, na trećoj je UPUTSTVO ZA ČITANJE REDA VOŽNJE, mjesto *Uputa* (ili *Upute*) za čitanje *voznog reda*.

A u tekstu ovako:

»Kao temelj za upotrebu vožnje (sic!) služi Imenik stanica. Pregledna geografska karta i sadržaj.

Brojevi na geografskoj karti i u Imeniku stanica označuju polje, na kojem se nalazi red vožnje. Brojevi polja nalaze se kod naziva svake pruge.

Svi vlakovi, brodovi, autobusi i avioni iz Reda vožnje saobraćaju svakodnevno...

...Isto tako na početku i na kraju reda vožnje kod nekih vlakova stavljeni su upadljivi znakovi...«.

Po ijekavskim oblicima i riječi vlak vidi se da je taj dio pisan i tiskan u Zagrebu (ili za Zagreb), ali se ipak upotrebljava red vožnje.

Slično je i na str. 207. gdje piše AUTOBUSNI RED VOŽNJE. Po pridjevu autobusni i po ostalim oznakama vidi se da je i taj dio posebno priređen i posebno tiskan, ali je *red vožnje* opet ostao.

Taj se poremećaj zapaža i u novinama. Evo nekoliko primjera: »...uoči stupanja na snagu novog voznog reda, ... prema novom voznom redu „Jadrolinija“... (Vjesnik, 30; 3. 63. 6). »Novi red vožnje na željeznici od 22. o. m. – U novom voznom redu predviđen 171 specijalni vlak...«, novi

¹ Još do danas nisam vidio lokomotive, ni zagrebačkog ŽTP, na kojoj bi pisalo Jugoslavenske željeznice!

red vožnje, ovog reda vožnje« (Vj. 7. 5. 66. 5). »Na Autobusnom kolodvoru sada je najaktuelniji novi vozni red...« (Vj. 14. 5. 66. 4). »vozni red« (pet puta u Obavijesti ŽTP Zagreb, zgb. Borba, 19. 5. 66. 9). »Kadrovsku „vozni red“ karlovačke tvornice« (Vj. 10. 9. 69. 6.)

Kako supostojanje obaju znači nestajanje jednoga, potrebno je da zagrebački ŽTP, Generalturist, Vjesnik i drugi upotrebljavaju izraz koji ne samo što je u nas tradicionalan, nego je i jezično pravilniji.

Stjepan Babić

NOVA LEKSIKOGRAFSKA STUDIJA

(Alija Nametak: »Rukopisni tursko-hrvatskosrpski rječnici«)

Naučna literatura o našoj leksikografiji obogaćena je 1968. g. još jednim značajnim i korisnim djelom, koje će svojim sadržajem i zanimljivim podacima dobro poslužiti svima našim leksikolozima, historičarima jezika, dijalektolozima i turkolozima, a za mnoge će biti i ugodna naučna novost. To je rad Alije Nametka: »Rukopisni tursko-hrvatskosrpski rječnici«, izdanje Jug. akademije znanosti i umjetnosti – Odjel za filologiju, Zagreb 1968. g. (Poseban otisak iz knjige »Grada za povijest književnosti hrvatske – knjiga 29.)

Po naslovu Nametkova djela moglo bi se zaključiti da ćemo se upoznati s nekoliko potpunih ili nedovršenih dvojezičnih rukopisnih rječnika, ali to nije tako, niti je moglo biti tako, jer zapravo potpunih tursko-hrvatskosrpskih rukopisnih rječnika (izuzev jednog i najvažnijeg) i nema. Ono što je od toga najznačajnije i najoriginalnije jest Hevaji-Uskufijin rječnik »Makbuli-arif« (»Potur Šahidija«), a ostalo su samo uvezani ili neuvezani listovi »bez početka i kraja«, (O₁), ili »deset lista«... kojima »iz sredine nedostaju tri lista, a također nisu potpuni ni početak ni kraj« (O₂), ili »tri lista imena bilja« (Bo). U to bi spadala i